

(ενάντια στον όχλο, το κράτος, τους νεοναζί! # 2)

Όταν το κράτος δεν τρώει από τις σάρκες του. [περί της διάκρισης κράτους-εκκλησίας]

Στο προηγούμενο τεύχος του 0151, ξεκινήσαμε μια σειρά τεσσάρων κειμένων που περιέχουν θέσεις που προέκυψαν από τις συζητήσεις μας για το κράτος. Ασχοληθήκαμε με τη γνωστή επωδό «το κράτος δεν δουλεύει» για να της αντιπαραθεούμε με τις στιγμές όπου το κράτος εμφανίζεται με τον πιο συμπαγή τρόπο και με τη μεγαλύτερη συνέχεια και αδιαλλαξία: την εξωτερική του πολιτική και την πολιτική του ενάντια στους εν δυνάμει εσωτερικούς εχθρούς. Στο κείμενο δίναμε συγκεκριμένα παραδείγματα για τη στάση όλων των κομμάτων, όλων των κυβερνήσεων, όλων των πολιτικών τάσεων της ελληνικής πολιτικής απέναντι στις μειονότητες στη Μακεδονία και τη Θράκη. Το ότι «το κράτος δεν δουλεύει» είδαμε πως – πέρα από μικροαστική και απολογητική συνήθως για το κράτος και τον εθνικισμό ιδεολογική μπαρούφα – είναι και μια ρητορική τακτική που βολικά ενσωματώνεται από το ίδιο το ελληνικό κράτος προκειμένου να καπαρώσει μια θέση αδυναμίας και υποτίμησης καθώς και τη διασφάλιση της περαιτέρω νομιμοποίησης κάποιων πιο επιθετικών του κινήσεων για το μέλλον. Γράφαμε, έτσι, στο προηγούμενο κείμενο πως το κράτος εν ολίγοις δεν είναι ένας μηχανισμός που πάει όπου φυσάει ο άνεμος, αλλά ένας μηχανισμός με μακρόπνοη πολιτική, σταθερότητα και όσο το δυνατόν πιο καλά ζυγισμένους στον χρόνο υπολογισμούς. Το συμπαγές και το συνεχές της λειτουργίας του κράτους το κάναμε, πιστεύουμε, ευδιάκριτο στηριζόμενοι φυσικά στην ανάδειξη των πιο κρίσιμων θεμάτων για την ύπαρξη ενός κράτους, τα όσα δηλαδή έχουν να κάνουν με σύνορα, την εδαφική ακεραιότητα των παλαιών κερτημένων και – γιατί όχι; – την επέκταση τόσο των κερτημένων όσο και των συνόρων. Η συζήτηση εντός της ομάδας που ξεκίνησε στις αρχές του 2015 – έχοντας μπροστά όχι τόσο το ‘φαινόμενο Σύριζα’ αλλά κυρίως το ‘φαινόμενο των οπαδών του’ που μας άφησε την εντύπωση πως είμαστε λίγοι και λίγες στο στρατόπεδο της αντικρατικής πολιτικής – άρχισε μόνον σταδιακά να παίρνει τη μορφή αυτών που γράφουμε εδώ. Σχεδόν φυσικά θα λέγαμε πως η (παραπάνω) πρώτη στιγμή του κράτους στην οποία στραφήκαμε ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την πρώτη μας ένσταση στον γενικό ενθουσιασμό των ημερών «που βγήκαν από πάνω οι αριστεροί». Μα τι διάολο όμως; Κράτος δεν παραμένει; Μολονότι κανείς/ καμιά θα μπορούσε να παραμείνει σε αυτή και μόνον την ένσταση – και δεν θα τον/την κακίζαμε – υπάρχουν κι άλλες στιγμές της κρατικής οντότητας στις οποίες σταθήκαμε στις μεταξύ μας κουβέντες. Σχεδόν όλες τους προέκυψαν όχι τόσο μέσα από το διάβασμα θεωριών και αναλύσεων περί κράτους, μολονότι κι αυτές βοήθησαν λιγάκι, όσο από επιχειρήματα και καταστάσεις που συναντά κανείς/ καμιά περιδιαβαίνοντας την ελληνική πραγματικότητα.

Προχωράμε παραπέρα, λοιπόν, βάζοντας στο στόχαστρο κάτι που μας είχε μπει στο μάτι από παλιά σαν περιέργη συζήτηση στην ελληνική δημόσια σφαίρα: τις σχέσεις κράτους και εκκλησίας. Τι το περίεργο έχει; Συχνά-πυκνά εκκλησία και κράτος λαμβάνουν θέσεις αντίπαλες μέσα σε μια δημόσια αντιπαράθεση· και ειδικά αν έχει κανείς/καμιά υπόψη τις περιφρήμες συγκεντρώσεις «για το θρήσκευμα στην ταυτότητα» των ελλήνων στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '90, ξέρεi για τι πράγμα μιλάμε. Τις στιγμές που γράφονται αυτές εδώ οι γραμμές κάτι αντίστοιχο επαναλαμβάνεται – με αφορμή το αν και το πώς θα διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικών στα σχολεία. Το επιχειρημα-αίτημα που συχνά έρχεται στα στόματα των ‘προοδευτικών’ (βλ. φιλελεύθεροι και αριστεροί) είναι το ότι «πρέπει να γίνει επιτέλους διαχωρισμός κράτους-εκκλησίας». Αναμφίβολα, προσθέτουμε εμείς, ράσο και κοστούμι είναι δύο διαφορετικά ενδύματα που χρήζουν, καταρχήν, διάκρισης. Φαίνεται και από τις φωτογραφίες στις οποίες μπορεί κανείς καμιά φορά να δει να ποζάρουν μαζί τα εν λόγω ρούχα, μαζί με τα υποκείμενα που τα φορούν. Δεν είναι μυστικό,

δευτερευόντως, ότι και παλιότερα, τελείως διαφορετικά ενδύματα που πόζαρον μαζί σε φωτογραφίες, όπως π.χ. φουστανέλες και παντελόνια, τελικά οδηγήθηκαν σε πλήρη – πολιτισμική – επικράτηση του ενός και εξαφάνισαν του άλλου ρούχου. Πρέπει, λοιπόν, να φτάσουμε εδώ στο αρχικό συμπέρασμα πως η επιμονή της εμφάνισης του ράσου στην ελληνική δημόσια σφαίρα δεν είναι αποτέλεσμα μιας πεισματάρικης πολιτισμικής συνήθειας, αλλά κάτι παραπάνω.

Η λέξη ‘θρησκεία’, έρχεται στο μυαλό. Αλλά αν συγκρίνει κανείς το ρόλο της θρησκείας, για παράδειγμα, στα σύγχρονα ευρωπαϊκά κράτη στη μεγάλη κοινότητα των οποίων ανήκει και η Ελλάδα, με το ρόλο που παίζει η θρησκεία στην τελευταία, θα διαπιστώσει ανόμοιες συνθήκες. Επιπλέον, σε λίγα κράτη στον πλανήτη, αν υπάρχει κάποιο κίβλας, το 95% των υπηκόων του δηλώνει/δηλώνεται οπαδός της μίας και μοναδικής αληθινής (του) θρησκείας, όπως ακριβώς συμβαίνει στην Ελλάδα. Από την άλλη, οι συγκρίσεις με άλλες θρησκείες και άλλα κράτη δεν θα μας πάνε και πολύ μπροστά στο να δούμε γιατί το αίτημα περί διαχωρισμού κράτους-εκκλησίας στην Ελλάδα είναι έωλο. Σύμφωνα με τους οπαδούς του αιτήματος, η ιστορία, η ιστορία με ‘i’ κεφαλαίο, έχει μια γραμμική πρόοδο και μέρος της πρωτοπορίας της αποτελούν τα δυτικά κράτη με ελάχιστη παρουσία των εκκλησιών τους στον κρατικό μηχανισμό και στην ουρά της πορείας της πρόόδου βρίσκονται τα μουσουλμανικά κράτη. Δύσκολα, όμως, θα μπορούσαν οι ίδιοι αυτοί οπαδοί να τεκμηριώσουν το γιατί η πρωτοπορία των πέντε-δέκα προοδευτικών κρατών που ‘ξεπεράσανε’ τη φενάκη της θρησκείας έχουν παράγει τόσα εκατομμύρια νεκρούς μέσα στον 20ο αιώνα που δίκαια διεκδικούν και τον τίτλο των φονικότερων κρατών του κόσμου. Συνεπώς, η έννοια της ‘πρόόδου’ θα έπρεπε να υποστεί μια ορισμένη σχετικοποίηση. Αυτή η σχετικοποίηση συνίσταται στο να γίνει συγκεκριμένη σε ιστορικό και γεωγραφικό επίπεδο. Γιατί παρά τις γενικές ομοιότητες, συγκεκριμένοι τόποι σε συγκεκριμένα χρονικά δεδομένα κατοικούνται από συγκεκριμένο πληθυσμό συγκεκριμένων σχέσεων που αναπτύσσει μεταξύ των διάφορων τμημάτων του. Κάπου εκεί μέσα μονάχα, δηλαδή στην περίπτωση μας γύρω από αυτό που ακούει στο όνομα ‘Ελλάδα’, μπορεί να γίνει η σχετική συζήτηση.

Επιπλέον, αυτό που ακούει στο όνομα ‘Ελλάδα’ δεν είναι παρά μια τυχαία επιφάνεια εδάφους πάνω στον πλανήτη γη, το οποίο ονομάστηκε έτσι μόνον μετά την ίδρυση του αντίστοιχου εθνικού κράτους. Το να γίνει συνεπώς μια τέτοια συζήτηση σημαίνει να έχουμε μια άποψη για το ελληνικό κράτος. Δεν εννοούμε καθόλου το να έχουμε μια ‘αισθητική αντίληψη’ για το ελληνικό κράτος, όπως αισθητική είναι η καταδίκη της εκκλησίας, από φιλελεύθερη σκοπιά: π.χ. απεικόνιση της εκκλησίας ως μιας γραφικής και παρωχημένης σκοταδιστικής κλίμακας που έχει ξεπεραστεί στον μοντέρνο κόσμο, καταδίκη που ίσως να παραγωγίζει την οικονομική βαρύτητα αυτής της κλίμακας. Και δεν εννοούμε καθόλου το να έχουμε απλώς μια οικονομιστική αντίληψη, από φιλελεύθερη σκοπιά επίσης, γύρω από το κράτος ως έναν μεγάλο

κουμπαρά με χρήματα, αντίληψη που οδηγεί αυτόματα στην άποψη πως η εκκλησία δεν αποτελεί για λογαριασμό του ετήσιου ελληνικού μπάτζετ τίποτα άλλο από ένα οικονομικό βαρίδιο που παρασιτεί εις βάρος του... έλληνα φορολογούμενου. Τέλος, δεν εννοούμε καθόλου να έχουμε μια αφελή αντίληψη του κράτους ως φορέα και εγγυητή μιας κάποιας κοινωνικής αρμονίας.¹ Έστω κι έτσι, όμως, σε τι χρειάζεται το ελληνικό κράτος την ορθόδοξη εκκλησία;

Το ερώτημα μπορεί με μια έννοια να αντιστραφεί προβοκατόρικα: θα υπήρχε ελληνικό κράτος δίχως ορθόδοξη εκκλησία; Είναι αρκετά γνωστή η σημασία της εκκλησίας ως τοποτηρήτριας δύναμης της θρησκευτικής πίστης των αυτο-αποκαλούμενων ελλήνων κατά την περίοδο συγκρότησης του κράτους τους στον 19ο αιώνα. Τα δύο κύρια εθνολογικά στοιχεία που από τότε έως και σήμερα συγκροτούν τον σκληρό πυρήνα της ελληνικής εθνικής συνείδησης είναι η ελληνική γλώσσα και η χριστιανική θρησκεία. Χωράει μεγάλη (και πολύ ενδιαφέρουσα) συζήτηση, φυσικά, για το κατά πόσο αυτή η θρησκεία και αυτή η γλώσσα ένωνε και διαχώριζε ανθρώπους μέσα και έξω από τα γεωγραφικά όρια αυτού που σήμερα αποκαλούμε Ελλάδα, αλλά δεν

θα πάμε τόσο πίσω. Θα πάμε μόλις 100 χρόνια πίσω, κατά τον ελληνικό μεσοπόλεμο, όπου οι βενιζελικές κυβερνήσεις προσπαθούσαν να στήσουν το κράτος σχεδόν από την αρχή, μετά το στραπατσάρισμα του ονείρου της μεγάλης της Ελλάδας... Η εκκλησία από τις απαρχές της συγκρότησης του ελληνικού κράτους έχει έναν ιδιαίτερο δεσμό με το υπουργείο εξωτερικών. Σταδιακά με την επέκταση των ελληνικών συνόρων, από τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι και το 1922, οι ιερείς και οι μητροπολίτες παίζουν με μεγαλύτερη ή μικρότερη επιτυχία το ρόλο των πρακτόρων, των

προβοκατόρων που θέλουν να ξεσηκώσουν το ποίμνιο υπέρ των ελληνικών σκοπών αλλά και των προνομιακών συνομιλητών του κράτους. Μετά την κατάκτηση των νέων περιοχών και όπου χρειαζόταν, το ελληνικό κράτος γνώριζε πως θα βσιζίζεται στους δύο σταθερούς του βραχίονες, τους εκπαιδευτικούς τους οποίους έστελνε για τη διάδοση και την εμπέδωση (με το καλό ή και με το άσχημο) της ελληνικής γλώσσας και τους κληρικούς που προπαγάνδιζαν υπέρ της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης και του κράτους που της είχε αποδώσει μια θέση ηγεμονίας στο Σύνταγμά του. Η δουλειά αυτή δεν είναι καθόλου αμελητέα, όπως θα μπορούσαμε να φανταστούμε, γιατί

αφορά σε όλο το κρατικό ιδεολογικό οπλοστάσιο και τη διάπλωση του πληθυσμού, πέρα από την αρχική κατάκτηση των εκάστοτε νέων εδαφών από τον στρατό και πέρα ακόμη από τον βούρδουλα του χωροφύλακα που ήταν βέβαια πάντα εκεί για τα ζητήματα "τάξης και πειθαξίας".

Κατά τη δεκαετία του 1920 το ελληνικό κράτος έχει μπροστά του τουλάχιστον δύο ειδών μεγάλα προβλήματα. Αφενός πρέπει να αφομοιώσει 1,5 εκατομμύριο πρόσφυγες και να τους καταλείψει αναλόγως στην ελληνική επικράτεια και, αφετέρου, πρέπει να λύσει οριστικά το ζήτημα της αφομοίωσης των λεγόμενων Νέων Χωρών στη Μακεδονία. Τα υπουργεία Εσωτερικών και Εξωτερικών, η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων και το Γραφείο Εποικισμού Μακεδονίας είναι οι τέσσερις μηχανισμοί που συνεργαζόμενοι δημιουργικά επιλύουν τα προβλήματα αυτά. Όπως είναι γνωστό οι πρόσφυγες κατά μάζες κατευθύνονται από το κράτος στη Μακεδονία. Αρχικά πολλούς τους κλείνουν σε στρατόπεδα και σε ορισμένους σταδιακά δίνονται καλλιεργήσιμες εκτάσεις γης κοντά σε μικρές πόλεις και χωριά. Πρόκειται για μια προσπάθεια, πλην της αποκατάστασης των προσφύγων, για εξελληνισμό και 'διόρθωση' της εθνικής ανομοιογένειας της πρόσφατα κατακτημένης Μακεδονίας που ήταν ακόμη γεμάτη με εκατοντάδες χιλιάδες σλάβους και σλαβόφωνους. Το πρόβλημα με τους σλάβους ήταν πως ήταν χριστιανοί κι αυτοί – και μάλιστα ορθόδοξοι. Αν με τους τούρκους της Μακεδονίας και της Κρήτης το πρόβλημα λύθηκε με την ανταλλαγή των πληθυσμών, οι σλάβοι ήταν ακόμα εκεί, όπως και η μάλλον εχθρική σχέση των κρατών Ελλάδα-σερβίας-βουλγαρίας. Οπότε το ζήτημα των σλάβων για την Ελλάδα ήταν, καταρχήν, ένα θέμα του υπουργείου Εξωτερικών, ένα πρόβλημα αντιμετώπισης της ξένης προπαγάνδας σε ελληνικό έδαφος. Λόγω της χριστιανικής συγγένειας με τους σλάβους, η διένεξη με τους τελευταίους εκφράστηκε σε θρησκευτικό επίπεδο με δύο αιχμές: ενάντια στους οπαδούς του παλαιομερολογητισμού αλλά και ενάντια στους σλαβόφωνους ιερείς που κρίνονταν ύποπτοι ως πράκτορες – κυρίως της σερβικής προπαγάνδας. Ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια διοίκησης της Μακεδονίας, είναι γεγονός πως υπάρχουν κενά ελέγχου στο ετερογενές εκκλησιαστικό δίκτυο των μακεδονικών χωριών και πόλεων. Οι νόμοι που υπαγορεύουν την έμμισθη λειτουργία των ιερών δεν έχουν επεκταθεί ακόμα στον βορρά με συνέπεια οι ιερείς, ακόμα και μητροπολίτες – και ο λόγος του θεού τους βέβαια – να προσανατολίζονται με βάση, φυσικά, το ποιο χωρικοί και κοινότητες προσφέρουν τα περισσότερα... Οι ιερείς χειροτονούνται κατά το δοκούν από πολλαπλά ιερατεία, σλαβόφωνα, ελληνόφωνα, προσφυγικά της μικράς ασίας και παλαιομερολογητικά, σπάζοντας την καθαρότητα της εκκλησιαστικής ιεραρχίας που υπάρχει στη νότια Ελλάδα, δημιουργώντας ένα αχανές και δύσκολο ελέγξιμο τοπίο. Γεγονός που ανησυχεί τόσο την ιερά σύνοδο όσο και το κράτος.

¹ Γνωρίζουμε καλά πως τα κράτη – και γνωρίζουμε καλύτερα για το ελληνικό – παίρνουν σαφή, προ-αποφασισμένη στάση απέναντι σε μια σειρά ζητημάτων: τα δικαστήρια και οι φυλακές είναι δυσανάλογα γεμάτες με μετανάστες, η δράση των δικών τους, λευκών τρομοκρατών (τύπου Μπρέιβικ) ζυώνει σε λουξ κελιά ενώ των άλλων, των σκούρων, σπκώνουν ολόκληρες δαπανηρές αντι-τρομοκρατικές εκστρατείες, οι ρομά τρώνε κλωτσιές ανά την Ευρώπη και οι πολίτες τους ζυώνει στην πένα σε σχέση με τον λεγόμενο 'τρίτο κόσμο' τον οποίο απομυζούν σε κάθε περίπτωση και με κάθε τρόπο. Σε σχέση με το δικό μας κράτος, μόνο τα τελευταία χρόνια παρακολουθούμε την ελληνική αστυνομία να σκοτώνει τον έναν μετά τον άλλον μετανάστη να πέφτουν νεκροί στα χέρια της (στις φυλακές ο Καρέλι, στο αστυνομικό τμήμα ο Μαρνικολαί, στην Καλλιθέα ακόμη ένας του οποίου το όνομα δεν θα μάθουμε ποτέ και πάει λέγοντας), με τους δράστες συνήθως να τη σκαπουλάρουν, ενώ οι δολοφονίες των ελλήνων φυσικά μετρώνε διαφορετικά. Στα δικαστήρια όπου υποτίθεται χτυπά η καρδιά της ανεξάρτητης δικαιοσύνης, του πυλώνα της δημοκρατίας, οι μεγαλύτεροι έμποροι ναρκωτικών γλιτώνουν, μαζί με τη νεοαζι ηγεσία, ενώ πιτσιρικάδες που βάζανε γκαζάκια, χωρίς ανθρώπινα θύματα, παίρνουν ποινές 70 και 80 χρόνων. Αυτά περί κοινωνικής αρμονίας. Πρόκειται μάλλον περί εθνικής αρμονίας μπροστά στην οποία αξίζει να ακίσουμε τις βεμπεριανές απόψεις για το κράτος που θέτουν το ζήτημα της καλής ή κακής γραφειοκρατικής διακυβέρνησης του κράτους.

Έτσι, κράτος και εκκλησιαστική ιεραρχία βρέθηκαν σε ένα κοινό μέτωπο κατά την εκκαθάριση της Μακεδονίας. Σύμφωνα με εντολές του υπουργείου Εσωτερικών επί Πάγκαλου, προτείνεται η μετάθεση των σλαβόφωνων ιερέων σε ελληνόφωνα χωριά και των ελληνόφωνων σε σλαβόφωνα, ώστε να σπάσουν οι γραμμές της σερβικής προπαγάνδας. Ακόμη, απαγορεύεται η χειροτόνηση ιερέων και ο χρηματισμός μητροπολιτών από χωρικούς σλαβόφωνων χωριών επί ποινή απόλυσης. Λαμβάνονται μέτρα κατά των χιλιαστικών αιρέσεων και παρακολουθούνται οι παλαισημερολογίτες με στόχο τη διάσπαση και τη διάλυσή τους. Βασικό επίσης είναι πως θεσπίζεται η μισθοδοσία των ιερέων των Νέων Χωρών της Μακεδονίας, δένοντάς τους οριστικά στον ελληνικό κρατικό μηχανισμό. Έπειτα, διατάσσεται περιορισμός των ιερέων στις πόλεις και διορισμός τους, μαζί με τους πρόσφυγες ιερείς, στην ύπαιθρο, με κριτήριο το αίσθημα εθνικοφροσύνης τους και κατόπιν ειδικών οδηγιών από την ιερά σύνοδο. Προτείνεται η αύξηση των ιεροδιδασκαλείων ώστε να εκπαιδευτούν περισσότεροι ιερείς και να ηγεμονεύσουν έναντι της άτυπης και... παράνομης πρακτικής χειροτονήσεων. Και φυσικά καταστρέφεται αργά και σταθερά κάθε σλαβικού τύπου καμπαναριό στις περιοχές Φλώρινας, Κιλκίς, Έδεσσας, Καστοριάς και αντικαθίσταται από καμπαναριό ελληνικού αρχιτεκτονικού ρυθμού... Αυτά είναι κάποια μόνον από τα μέτρα τα οποία η εκκλησιαστική ιεραρχία στην Αθήνα αποφασίζει από κοινού με τις ντόπιες μυστικές υπηρεσίες και τη χωροφυλακή. Μετά από μια δεκαετία καθημερινού βούρδουλα και μέχρι το 1936 η κυρίως δουλειά έχει τελειώσει. Η παραπάνω ιστορία είναι ένα μικρό επεισόδιο στην ιστορία του ελληνικού κράτους, αν και όχι το πιο ασήμαντο.

Αν βγάξουμε εμείς ένα συμπέρασμα από την παραπάνω μικρή ιστορία είναι ότι και μόνο η διατύπωση «εκκλησία και κράτος» είναι οριακά μια αντίφαση όρων. Είναι δηλαδή σαν να μιλάμε για δύο διακριτούς μηχανισμούς ενώ στην ουσία αυτό που άθελα γίνεται στην παραπάνω διατύπωση είναι να ταυτίζουμε το κράτος με την εκάστοτε κυβέρνηση, δηλαδή τους παροδικούς διαχειριστές ενός κομματιού της εκτελεστικής εξουσίας. Το τι είναι το ελληνικό κράτος, όμως, μπορούμε να το δούμε μόνον μέσα από την κοινωνική του συγκρότηση, τα πολλά – και όχι πιο ασήμαντα – επεισόδια που γεμίζουν το ιστορικό συνεχές μεταξύ 19ου και 21ου αιώνα. Μέσα σε αυτά τα επεισόδια εμφανίζονται σίγουρα συγκεκριμένα πρόσωπα και οργανισμοί ή συνασπισμοί κομμάτων. Όλα αυτά, όμως, στο τέλος-τέλος εκπροσωπούν πλατύτερα δίκτυα εξουσίας και εκφράζουν κοινωνικές σχέσεις, που συχνά αντανακλώνται και στο πολιτικό επίπεδο, συνιστώντας αυτό που σήμερα λέμε κράτος. Το κράτος, άρα, δεν είναι παρά εν μέρει συγκροτημένο πάνω στον σκληρό πυρήνα των νόμων του Συντάγματος. Η ραχοκοκαλιά του έχει στηθεί μέσα από τη σύγκρουση με τους εσωτερικούς και εξωτερικούς του εχθρούς και τις φιλίες με τους εσωτερικούς και εξωτερικούς του συμμάχους. Ταυτόχρονα, ωστόσο, δεν είναι μια αφαίρεση. Στο παραπάνω επεισόδιο το λεγόμενο κράτος αναδεικνύεται μέσω μιας μακριάς αλυσίδας που περιλαμβάνει εξίσου τους κρίκους της κυβέρνησης που προαναφέραμε (υπουργεία, γραφείο εποικισμού, αποκατάσταση προσφύγων, χωροφυλακή, μυστικές υπηρεσίες κ.λπ.) όσο την εκκλησιαστική ιεραρχία αλλά και συγκεκριμένα κοινωνικά κομμάτια (δασκάλες, ελληνόφωνοι ιερείς, εθνικόφρονες πρόσφυγες κ.τ.λ.), δίχως τα οποία η κρατική δουλειά θα παρέμενε κενό γράμμα, νόμος ανεφάρμοστος, ή δίχως νόημα φιλοδοξία. Μπορεί οι πρώτοι να αποφασίζουν και να απολαμβάνουν τα κυρίως υλικά κέρδη αλλά ποτέ δεν αποφασίζουν δίχως τους δεύτερους και δίχως οι δεύτεροι να γνωρίζουν τι πράττουν ή να παίρνουν ένα κομμάτι από την πίτα που κάθε φορά μοιράζεται – είτε αυτό είναι ένας απλός μισθός ή ένα οικόπεδο είτε ακόμη ο έλεγχος μιας περιοχής, ενός δικτύου ανθρώπων, μιας μαζικής ιεραρχίας.

Και αυτό είναι που προσφέρει ακόμα και σήμερα η εκκλησία. Υπάρχει, φυσικά, το ιδεολογικό κομμάτι, διόλου ευκαταφρόνητο και διόλου ασήμαντο: το θρησκευτικό αίσθημα είναι ακόμη εδώ, πλάι-πλάι με την εθνική περηφάνια. Στο Χυτήριο ενάντια σε κάποιο 'βέβηλο θεατρικό', σε κάποια σύναξη για το 666 ή τις ηλεκτρονικές ταυτότητες, ή και σε κάποια μήνυση ενάντια στον γέροντα Πασιτίσιο θα το δούμε στις πιο γραφικές του και φανατισμένες εκδηλώσεις. Στις διαδηλώσεις υπέρ της Μακεδονίας στα 1991-1992, στις συγκεντρώσεις υπέρ της αναγραφής του θρησκευόμενου στις ελληνικές ταυτότητες ή εν μέρει στα διάφορα προσκυνήματα 'ιερών λειψάνων και εικόνων' θα το δούμε να δείχνει πυγμή. Και μην ξεχνάμε τον ουσιαστικό ρόλο του στη διαδικασία 'αφομοίωσης' αλβανών μεταναστών στη δεκαετία του '90 όταν χιλιάδες δεξιοί ανά την επικράτεια βάφτιζαν μετανάστες σε χριστιανούς ορθόδοξους, αλλάζοντας τα ονόματά τους και αναλαμβάνοντας ένα είδος διεστραμμένης πνευματικής τους υιοθεσίας. Η τόσο μαζική πρωτοβουλία τέτοιων 'υιοθεσιών και βαπτίσεων' και η πανελλαδική τους εφαρμογή μυρίζει για άλλη μια φορά την αγαστή συνεργασία όλων των γνωστών κοινωνικών δρώντων εδώ και έναν αιώνα... Δεν είναι λίγο δα. Και έπειτα, φυσικά υπάρχει και το οικονομικό. Σε καπιταλιστικές εποχές και κοινωνίες ζούμε. Πάρε την φορο-απαλλαγή σου, αύξησε τα συσσίτια σου στα χρόνια της κρίσης. Όλα αυτά, βέβαια, γίνονται και με όλους τους μεγάλους οικονομικούς παίκτες, οπότε δεν είναι και τόσο συναρπαστικά. Αλλά, εν τέλει, ρωτάει κανείς/καμιά ακόμα σε τι χρειάζεται σήμερα η εκκλησία; Ή, αντίστροφα, περιμένει κανείς/καμιά ακόμα το κράτος να αρχίσει να τρώει από τις σάρκες του;

Κλείνοντας αυτό το κείμενο με έναν πιο πρακτικό τόνο θα λέγαμε ότι ο τρόπος που κοιτάμε αυτό το μερικό και έωλο στην προκειμένη αίτημα περί διαχωρισμού κράτους-εκκλησίας είναι ο τρόπος που εμείς προτείνουμε να κινούμαστε γενικά σε σχέση με την κριτική μας. Η κριτική μας οφείλει να είναι πιο συγκεκριμένη – όχι απλώς αντι-εθνικισμός και αντι-κρατισμός, αλλά ανθελληνικός αντι-κρατισμός – και να περνά μέσα από το ιστορικό συνεχές του ελληνικού κράτους, αναδεικνύοντας τα κατάλληλα ιστορικά παραδείγματα. Η ανάδειξη των ιστορικών συμμαχιών και αντιπαλοτήτων του ελληνικού κράτους είναι η ανάδειξη της 'ουσίας' του ελληνικού κράτους. Το να έχουμε άποψη για το κράτος θα σήμαινε να έχουμε άποψη για την εθνική ανομοιογένεια του ελληνικού κράτους στα 1833-1945, άποψη για την εθνοκάθαρση στη Μακεδονία, άποψη για την ελληνική ευθύνη σε σχέση με τον εξοντωτικό αντισημιτισμό, άποψη για την ιστορία της υποδοχής των μεταναστών στο ελληνικό κράτος κ.ο.κ. Μια τέτοια 'ιστορία της ετερότητας' δεν έχει γραφτεί ακόμα από κανέναν, όπως το γράφαμε λίγα χρόνια πριν: «μιας ιστορίας που η λέξη 'ξένος' δεν θα 'ναι προσβολή, μιας ιστορίας όπου οι ταυτότητες, κι αυτή του μετανάστη μέσα, δεν θα εγκλωβίζεται σε ορισμούς κοινωνιολόγων, δημοσιογράφων και μεταναστο-λόγων, μιας ιστορίας που θα περιλαμβάνει από τις λαμπρότερες προδότηκες θέσεις του πάλοι ποτέ πολυεθνικού κινήματος... μέχρι το πώς αντέδρασαν ή θα ήθελαν να αντιδράσουν οι 'ξένοι' αυτής της κοινωνίας κι αυτή την εμπειρία να την εκτιμήσουμε σαν το δικό μας 'σχολείο'»²

Antifa Negative, Οκτώβριος 2016.

(Το *antifa negative* είναι μια αυτόνομη συνέλευση στην Αθήνα από τον Ιούνιο του 2012. Ο λόγος και η πρακτική του εστιάζει από αντιφασιστική σκοπιά στα ζόρια που επιβάλλονται στη δεύτερη γενιά μεταναστών στην Ελλάδα καθώς και στις ρατσιστικές, αντισημιτικές και εθνικιστικές μαλακίες του ελληνικού όχλου, των νεοναζι και του κράτους τους. Τα τελευταία τρία χρόνια συμμετέχει στο περιοδικό 0151 και διοργανώνει την ετήσια συναυλία *Don't Call me Greek!*, ενώ από πέρυσι μοιράζει το *antifa beat* σε σχολεία του κέντρου της πόλης. Αφίσες, δράσεις και κείμενά μας μπορείτε να τσεκάρετε και εδώ: anti-fa-ngt.espinblogs.net/)

² "Τον όχλο όμως δεν τον αναλύεις, τον διαλύεις! [τι να κάνουμε]", Greek History X, *antifa negative*, Ιούνιος 2013.